

A HABSBERG-SEGÍTSÉG SZEREPE EGER VÁR 1552-ES VÉDELMÉBEN

Dr. SZANTÓ IMRE

*„Egröt az jó király igen óhajtja,
Meg nem segíheti, azt szánja-bánja,
Magyarországból lehet kevés hada,
Vendégországból későn indult hada”*

Így mentegeti Tinódi Lantos Sebestyén „Eger vár viadaljáról való ének”-ében a Habsburg királyt. Az országot bejáró lantos deák a török veszedelem megtörésének előfeltételét a feudális anarchia megszüntetésében és az ország egységének helyreállításában látta. Az ország egységének helyreállítását azonban tévesen Habsburg vezetés alatt képzelte el.

A Habsburgok már a Hunyadiak óta akadályozták a magyarság önvédelmi harcát. A török hódításban ürügyet láttak Magyarország egy részének megszerzésére. A mohácsi vész körüli időkben az európai helyzetet a Habsburg császár, V. Károly és a francia király, I. Ferenc ellentété határozta meg, mely a török elleni védekezést Európa szemében mellék-hadszintérré szorította. V. Károly a török elleni harc fő szinterének nem Magyarországot, hanem a Földközi-tengert tekintette, ahonnét a török közvetlenebbül fenyegette birodalmát, mint Magyarország felől. A német birodalom nem érezte közvetlenül a török pusztítását és a Magyarországra nehezedő veszedelmet. A császár és öccse, I. Ferdinánd, feladatuknak tekintették ugyan a török elleni védekezést, a pusztulástól és szenvedéstől azonban elsősorban a német területeket akarták megvédeni.

A Habsburgok főérdeke az osztrák örökös tartományok és nem a fogyó-pusztuló magyarországi területek megvédése volt. Bécs nem tekintette sürgős feladatának a török kiűzését és Magyarország szenvedésének megrövidítését. I. Ferdinánd magyar király és az osztrák örökös tartományok ura Budavár elvesztése után a török háborúnak bármi áron való befejezésére határozta el magát. Ebben támogatta őt bátyja, V. Károly német-római császár, aki a keleti határ békéjében nyugati feladatainak megkönnyítését látta. Az 1541. évi fegyverszünet, majd az 1547. évi békeszerződés kimondotta a békeállapotot I. Ferdinánd és V. Károly, valamint Szolimán szultán országai között. A magyar király csonka országáért évi 30 000 arany adófizetésre kötelezte magát. Miután a vallásháború 1551. őszén újból kitört Németországban, Ferdinánd sem fivéréől, V. Károly császártól, sem a német birodalmi rendektől segílyt nem

kaphatott. Így Magyarország a török támadásaival szemben teljesen magára maradt [1].

Fráter György Erdély és a királyi (Habsburg-) Magyarország egyesítésével a török elleni nagy fejszabadító háborút akarta megkezdeni, és minden eszközzel távol szeretne volna tartani a pusztulást Erdély földjéről. De nem ismerte fel, hogy a Habsburgoktól nem lehet várni az ország felszabadítását; így 1551-ben könnyelműen megnyitotta Erdélyt a Habsburg-elynyomók előtt. A Habsburgok Castaldo gróf vezetésével nem küldtek olyan erőket Erdélybe, amelyek elegendők lettek volna a török támadás elhárítására. A szultán nem nyugodott bele Erdély és Magyarország egyesítésébe, mert az egyesített területek harapófogóként fogták volna közre a török magyarországi hódításait. Magyarország és Erdély egyesítése kirobbantotta a török újabb támadását [2].

Szokolovics Mehemed beglerbég 1551. őszén elfoglalta Lippát, majd ostrom alá vette Temesvárt is. A beglerbég azonban kénytelen volt elvonulni a Losonczy István által hősiessen védelmeszt vár alól. Ferdinánd királynak Castaldo és Pallavicini tábornokok által vezetett spanyol-német és Fráter György erdélyi hadserege már csak a török elvonulása után kezdte meg a hadműveleteket, de Lippa visszavételén kívül más eredményt nem tudott elérni. Az újonnan kitört török háború első éve Fráter György meggyilkolásával ért véget 1551. december 17-én.

Az 1552. február utolsó napján megnyílt országgyűlésen a király megígérte, hogy ő kész személyesen, két fia kíséretében, egész erejével az ellenséggel szembeszállni, ha megindul a fenyegető török hadjárat. Felhívta a rendeket, hogy ők is intézkedjenek áldozatkészséggel a vesztély elhárítására fegyveresek és adó megajánlásáról [3]. A bécsi udvar látta a török veszedelmet, de csak annyiban gondoskodott a török elleni védelemről, amennyiben az örökös tartományok érdeke megkívánta. Ez a Magyarországnak szánt úgynevezett „védőbástya-szerep” a Habsburg-országok megmentését szolgálta, de ellentétben állott hazánk érdekeivel.

Castaldo császári zsoldosvezér erdélyi működése sem volt egyéb, mint rendszertelen, lázas kapkodás és tervszerűtlen készülődés. Temesvár szívós védelemre való berendezésében kevés igyekezetet tanusított, mivel Lippát tartotta Erdély kulcsának. A székelyek Fráter György meggyilkolása miatt bármely pillanatban készen álltak az orgyilkos tábornok elleni felkelésre. A császári zsoldosok Erdélyben a Habsburg-elynyomás eszközei voltak, az országot ellenséges területnek tekintve kíméletlenségben nem maradtak el a török mögött. Castaldo zsoldosai „mindenütt oly kegyetlenül viselték magukat, hogy a lakosok inkább a töröknek rabszolgáivá akarnak válni, mint a labancoknak szállást adni, mert mindenütt ölnek, rabolnak, dúlnak, kegyetlenkednek dühökben” [4]. „E fegyelmetlen, makacs, barom nép, melyet még saját romlása sem tart vissza a kicsapongástól, — írja maga Castaldo —, sokkal inkább pusztítja s ejtheti kétségbe az országot, mint magok a törökök s tatárok” [5].

Alig kezdték meg tanácskozásaikat a rendek a pozsonyi országgyűlésen, amikor február 24-én Tóth Mihály és Nagy Ambrus hajdú a törököktől elfoglalták Szeged városát. A siker híre országsszerte nagy lelkesedést keltett. Dobó István egri várkapitány a szegedi győzelem hírére Po-

zsonyban intézkedéseket foganatosított, s február 29-én kémet küldött Pestre megtudni a budai pasa készülődését. I. Ferdinánd király, amikor híre járt, hogy a budai pasa Eger felé mozdítja hadait, sietve írt Serédy György kassai kapitánynak, hogy ügyes vezér alatt 150 lovast küldjön segítségükre [6]. Az értesülés azonban tévesnek bizonyult, mert a budai pasa nem Eger, hanem — a szendrői pasával együtt — az ostrom alá vett szegedi vár ellen sietett. Ferdinánd március 1-én sietve írt Teuffel császári hadvezérnek, hogy Szeged védelmére, ha kell és lehet, Egerből is vihetnek csapatokat ágyúkkal és lőszerrel együtt [7]. A segítség azonban elkésett, mert a török március 10-én visszafoglalta Szegedet, s Khadim Ali pasa a győzelem jeléül 40 zászlót és 600 foglyot küldött Konstantinápolyba [8].

A gázsos hír hallatára a Pozsonyban gyűlésező rendek a király vezérlete alatt személyes felkelést és hadisegélyül minden portától 3 forintot, minden 10 telek után egy lovast, minden 20 telek után egy gyalogost, s a papságnak minden 100 forint tizede után 2 lovast ajánlottak meg, majd sietve hazatávoztak [9].

Fráter György országegyesítő kísérlete, mellyel Erdélyt Ferdinánd kezére játszotta, felriasztotta a török portát. A szultán erélyesen hozzálátott területének minden esetlegesség ellen való biztosításához. A szegedi győzelem hírére utasította Achmed pasa nagyvezírt a hadjárat megkezdésére. Ali budai pasa, hogy Budát váratlan megrohanás ellen biztosítsa, áprilisban Veszprém várát szállotta meg, s néhány napi ostrom után be is vette. Az Achmed pasa szerdár vezérlete alatt álló főserég feladatául a szultán Temesvár és Lippa megvétele tüzte ki célul. A havasalföldi török-tatár hadnak, — melyhez még a két román vajdának is csatlakoznia kellett —, Erdély megszállása és Castaldo ott tartózkodó zsoldosainak kiűzése után János Zsigmond visszahelyezése volt a feladata. Ali budai pasa azt az utasítást kapta, hogy az alatt, míg a főserég Temesvár ellen harcol, a Hont és Nógrád megyei erősségeket rombolja le, azután Achmed pasával Szolnok alatt egyesüljön, s annak megvétele után Eger ostromára induljanak [10].

A magyar helytartótanács június 26-án — Veszprém elestének hírére — könyörögve kért a német rendektől segítséget [11]. A teljes nagyságában fenyegető veszedelem felriasztotta a felvidéki várak kapitányait, akik sürgetve kérték a királyt, hogy szaporítsa őrségüket s fizetésükről gondoskodjék. A király azonban még mindig Passauban, az országon kívül időzött, s a várva-várt segély veszedelmesen késett [12].

Dobó István június első napjaiban Budáról, Hatvanból és Pestről szerzett értesüléseket a török hadikészülődéseiről, s ezekről június 12-én Vass Miklós apródja által levélben sietett az egri püspököt értesíteni. Majd, amikor hírül vette, hogy a török sereg Temesvár felé közeledik, június 28-án Káldi Márton századost és Csiga János Heves megyei szolgabíró a király levelével elküldte Borsod megye közgyűlésére. Ugyanakkor útnak indította Lakatgyártó Jakabot Körmöcre és Besztercebányára, hogy a vár kútja kijavításához hozzáértő mesterembereket adjanak [13].

Achmed pasa nagyvezír június 27-én hatalmas haderővel megszáll-

ta és ostrom alá vette Temesvárt. A Temesközt Castaldo lett volna hivatva védeni. Erre azonban teljesen képtelennek bizonyult, mert sem zsoldosai, sem az erdélyi rendek nem engedelmeskedtek parancsainak. Maga ki sem mozdulhatott Erdélyből, s azt a keveset, amit a Temesközért egyáltalán tehetett, Aldanára, a lippai vár parancsnokára bízta. Sem Nádasdy Tamás dunántúli főkapitány, sem a Felvidéken állomásozó császári hadak parancsnoka nem tettek semmit a vár biztosítására és felmentésére. Losonczy István rendíthetetlenül és halálmegvető kitartással védte a gondjára bízott Temesvárt. „Vigan várjuk az órát, melyben meg kell fizetnünk az adósságot” — írja búcsúlevelében. A szomszédos Lippán lévő spanyol kapitány, Aldana azonban meg sem mozdult segítségére. Temesvár őrsege a július 26-i utolsó ostrom visszaverése után már felére olvadt. Losonczy szabad elvonulás fejében feladta a várat, de a török nem állt szavának; megtámadta és lekaszabolta a kivonuló védőket és a polgári lakosságot. Midőn Temesvár elestének híre eljutott Lippára, Aldana, a gyáva várparancsnok, — noha többezer főnyi serege volt —, azonnal kiadta a parancsot a vár, Erdély kulcsának kiürítésére és a védőművek felrobbantására és elmenekült a gondjára bízott erősségből. Aldana gyávasága miatt mintegy százezer lakos jutott török uralom alá. Messze földön óriási rémület támadt; a nép még Gyuláról és környékéről is szétfutott [14].

Temesvárral együtt elveszett az egész Temesköz és Krassó. A vészfellegek Eger felé közeledtek. Dobó egyik kéme Ali budai pasa táborából azt a hirt hozta, hogy a pasa nem Temesvár alá, hanem a Felvidékre szándékozik nyomulni [15].

Mit tett a Habsburg király, I. Ferdinánd ebben a súlyos helyzetben a török veszedelem elhárítására? Míg az udvar július 18-án Rudolf trónörökös születésére fényes ünnepségeket rendezett, Dobó István aggodalommal látta, hogy a király távolmaradása folytán a közfelkelés elmaradt, a védelemre küldött császári zsoldosok pedig ellenség módjára dúlják az országot. Úgy látszott, hogy a király — Istvánffy Miklós történetíró szerint — „inkább reményt és bőséges ígéretekkel tud pillanatnyilag nyújtani, mint erőt és segítséget”. Igen jellemző az, amit az egykorú Forgách Ferenc váradi püspök ír: „Ferdinánd, nehogy úgy lássék, hogy mindent önként átenged az ellenségnek, valami pénzt összeszerezve az uzsorásoktól, Teuffel Mátyás (Erasmus) által katonákat szedettet” [16]. A megyéktől és az ország előkelőitől a szokásos segélyhadakat kívánta.

Ferdinánd király az országtanács és leghívebb embereinek sűrű felterjesztéseiből meggyőződhetett a veszély nagyságáról. Ezért állandóan sürgette bátyját, V. Károlyt, hogy fogadjon el a passauai békeponthoz és vessen véget a háborúnak Németországban. Ferdinánd ugyanis a német hadakat akarta szolgálatába fogadni és a török ellen Magyarországra küldeni. Végre a császár engedett, aláírta a passauai békét, s kiadta a parancsot a segélyhadak fizetéséhez szükséges segélypénz beszedésére. Móríc szász választófejedelem felajánlotta seregét, mely — mint Ferdinánd írta — nem nagy számú, s elég későn érkezik, de jobb valami ha későn is, mint semmi és soha. Ezenkívül a münsterbergi hercegtől is fogadott Ferdinánd 400 lovas szolgálatába, s hozzálátott a pénz-

gyűjtéshez, hogy — mint írja — Móric hadának zsoldját az első hónapra kifizethesse, s annak leszállítására a dunai hajóhadat elkészíthesse, mert ennek segítsége az utolsó menedék és reménység, hogy ügyei Magyarországon a török ellen támogatást nyerjenek [17].

A passauai egyezmény értelmében Móric szász fejedelem mintegy 11 000 főnyi csapatával megjelent Magyarországon, de arra hivatkozva, hogy a többi német fejedelmet kell előbb bevárnia, az időt a Győrnél való vesztegléssel fecsérelte el. A szász választó sem azért jött hazánkba, hogy a Habsburgok érdekeit szolgálja; magyar király szeretett volna lenni török főség alatt, s ebből a célból kereste az érintkezést a magyarokkal [18]. Hiába buzdította Ferdinánd támodó fellépésre, a német had Győrött vesztegelt. Sem Miksa herceg, ki Rimaszombatnál állott, sem Bebek Ferenc nem mozdultak.

E leverő helyzetben Dobó István egri várkapitány maga kezdett az önvédelemről gondoskodni. Miksa herceg még június 17-én sem tudta bizonyosan, hogy a Pest mellett táborba szálló Ali budai pasa merre veszi hódító útját, de sejtette, hogy most Egerre fog sor kerülni. Június 15-én Ferdinánd királyhoz írt levelében annak a véleményének adott kifejezést, hogy Teuffel császári főkapitány, Sbardaletta Ágoston váci püspök és Sforza Pallavicini hadát kellene készenlétbe helyezni, ha a török Temesvár után Szolnok, vagy más hely megvételeire indulna [19]. Miksa június 22-én Bécsből azt írta Teuffel főkapitánynak: „A kémek jelentése szerint a török Szolnok, vagy Eger bevételeit tervezi, legyen tehát szorgalmatos vigyázattal Egerre” [20]. Június 24-én a király nevében meghagyta Pallavicininek, hogy hadi népével keljen át a Dunán és vegye útját Eger felé, s legyen ott további parancsig [21].

Ali budai pasa azonban először nem Eger felé vette útját, hanem a Hont és Nógrád megyei várakat vette ostrom alá. Július 6—9 között a hős Szondi György maroknyi népével a győzelem minden reménye nélkül bátran nézett szembe a halállal. Drégely után elesett a nógrádi és honti hegy várak egész sora [22].

Drégely elestének napján, július 9-én, Dobó István Szikszón részleges gyűlésre hívta össze Abaúj, Borsod, Gömör, Heves, Sáros, Szepes, Torna és Zemplén megyék rendjeit. Tisztársát, Mekcsei Istvánt küldte ki a gyűlésre. De a megyék nemesei nem vállalták a felső országrész védelmét. A honvédelem ügyét az idegen királyra bízták és világosan leszögezték, hogy Ferdinándnak kötelessége külföldi pénz és katonaság segítségével megvédeni az országot. Tinódi szerint gúnyos szavakkal válaszoltak Mekcseinek:

*„Vártartásra, ha elegek nem voltatok,
Mire egri tisztékben ti maradtatok?
Azért ha az koncával jóllaktatok,
Az levét is reá ti megigyátok.”*

Ezzel a válasszal jött vissza Egerbe Mekcsei. A rendek eloszlottak. Július 18-án azonban újra összejöttek és elhatározták, hogy a nyolc

megye jobbágyainak fele keljen fegyverbe és legkésőbb július 31-én Szikszón jelenjék meg. Ennek fejében megígérték, hogy a földesurak elengedik jobbágyaiknak a kilenced harmadrészét. Követeket küldtek a bányavárosokhoz és a felvidéki városokhoz, katonát, ágyút, lőszert kértek tőlük. Bebek Ferenc, Perényi Gábor négy-négy, Serédi Benedek egy ágyút ajánlottak fel [23]. Ebből a segítségből azonban Eger vára vajmi keveset látott. A nemesek még az utolsó pillanatban is a parasztságra igyekeztek áthárítani saját birtokaik megvédésének terheit.

Eger várát sorsára hagyta saját tulajdonosa, az egri püspök, annak minden nagybirtokosa és egész köznemessége. Borsod, Abaúj, Sáros, Gömör, Szepes és Ung vármegye szinte az utolsó pillanatban indította útnak pár híján 300 katonáját, de zsolddal még ezek sem voltak mindnyájan ellátva [24].

Pedig Ali pasa a Drégely környéki várak elfoglalásakor már pontosan megjelölte a török terjeszkedés irányát; Eger is veszedelemben forgott. Castaldo július 8-án Erdélyből azt írta Miksa hercegnek: „Az egri várnagyoknak jeleztem, mit kell csinálniok a vár megerősítése érdekében. Visszaírtak, hogy a vár már eléggé meg van erősítve, de hiányzanak a várvédők, a pénz és ágyúk is.” Ugyancsak Castaldo július 19-én Tordáról az alábbi sorokban számol be Miksának az Egerben uralkodó helyzetről: „Ezenkívül az egri várnagyoktól levelet kaptam, amelyből értesültem, hogy a török vagy Szolnokot, vagy Egert szándékozik megtámadni. S mivel maga Eger vára nincs annyira megerősítve, hogy jól lehessen védelmezni, a várnagy által kért felszerelést elküldtem a magyarországi részekre és az Egerben lévő kapitányokhoz. De mivel az a város olyan nagy fontossággal bír, hogy annak elvesztése nem mást jelentene, mint Erdélyt mindenkor nagy veszedelembé és válságos helyzetbe hozni, úgy gondolom, hogy még nagyobb gondoskodást igényelne” [25].

Miután Dobó hírért vette, hogy Temesvárott Losonczyt teljesen magára hagyták, július 26-án futárok által küldte szét a segélyadást sürgető királyi leveleket a felvidéki megyékhez, Bebekhez és Perényihez. Legjobb kémeit indította útnak Hatvanba, Budára és a délvidékre, akik meghozták a szomorú hírt Temesvár július 30-án történt elestéről [26].

Ferdinánd király a Nógrád megyei veszteségek után attól tartott, hogy Ali pasa győztes seregével a bányavárosokra tör. Ezért olaszokból, németekből és morvákból mintegy 10—12 000 főnyi sereget adott Teuffel főkapitány vezérlete alá, hogy a Füleknél táborozó nemesség 7 000 főnyi csapatával egyesülve, Ali pasa ellen hadjáratot vezessen. Ali azonban a palásti mezőn augusztus 11-én nyílt csatában megverte a felfuvalkodott Teuffel zsoldoseregét, még mielőtt az egyesülhetett volna a nemesi seregekkel. Ez volt Mohács után az első nagyobb mezei ütközet magyarok és törökök között, most már német vezeték alatt. A császári zsoldosok vad futásban kerestek menedéket. Teuffel és Pallavicini 4 000 emberükkel fogságba estek, Sbardaletta váci püspök halva maradt a csatamezőn. A Füleknél összegyűlt nemesi felkelő

sereg pedig szétszéledt. A szétvert zsoldoshad roncsai a vidéket rabolták, fosztogatták. (Meglehetősen elkésve — október 14-én — adták ki a királyi parancsot, mely a palásti csatából megfutott zsoldosok elfogatására és kiszolgáltatására utasította az ország rendeit, főkapitányait és várnagyait). Így tehát Ferdinánd egyetlen serege, amely talán képes lett volna az Eger felé törő ellenséget feltartóztatni, csúfos módon megsemmisült [27].

A gyűlölt Castaldo ki sem mozdulhatott Erdélyből. A szultán által János Zsigmond visszahozására újból felszólított erdélyi nemesség a palásti vesztes csata hírére a császári tábornok fosztogató és lázongó csapatai ellen fordult. Maga Castaldo jelentette július 31-én: „Nem látok módot a menekülésre, tudom, hogy mindennek vége van.” A kegyetlenül zsarolt nép meggyűlölte az idegen uralmat. „A parasztok az erdőkbe menekültek és összecsoportosultak oly célból, hogy azt, ami terméseikből még el nem pusztult, katonáink ellen megvédjék kik, hogy megélhessenek, kénytelenek eleséget rablás útján szerezni maguknak. Ilyképpen nem múlik el egyetlen nap sem, melyen valóságos csatározás ne folynék a két párt közt és mindkét részről halottak ne maradnának a csataterén” — jelenti Castaldo Ferdinándnak augusztus 28-án [28].

A terményeiket erdőkbe rejtő parasztok az elszéledt, kóborló császári zsoldosokat csapatostól öldösték. Így a király hiába buzdította Castaldot Eger megsegítésére. Hogy Castaldo Erdélyt egyenlőre mégis megtarthatta, az volt az oka, hogy Ali pasa a török fegyverek szerencséje és saját hiúsága által elvakítva, Erdély megszállása előtt előbb Szolnok és Eger megvétele határozta el. Ali budai pasa Eger elleni gyűlölete onnan származott, hogy a várból állandó és erőteljes portyákat hajtottak végre török területekre. „Ily csapások és vereségek, s a barbárnak oly nagy előmenetele után, — írja Istvánffy —, melylyel annyi várat s várost gyorsan elfoglalt, két sereget megvert s szétszórt, jóllehet egész Magyarországon jajszó hangzott; mégis a balszerencse dühe kielégítve nem volt, s a csapások újabb csapásokkal, s a vereségek újabb vereségekkel tetéztettek. Ugyanis Ahmet és Ali egymással értekezvén, elhatározták a Ferdinánd által az ország szívében építtetett, s minden szükségeseikkel sok időre ellátott Szolnokot, majd Egert, az országnak e még fennálló két bástyáját megostromolni, s ha az eddigi jó szerencse kedvez, a szerencsétlen nemzetet az élők sorából kitörölni. A szerencsében felfuvalkodott Ahmetnek szándéka volt a zavargó Erdélyre ütni, azt fegyverrel lecsendesíteni, s szandzsáksággá változtatni; de terve kivételében két ok akadályozta; részint mert megtudta, hogy Castaldo és Bátor a végeket seregeikkel megszállták, sőt készen várják, kiknek seregét a hír a valóságnál nagyobbak lenni állította; részint mert az említett helyek kiostromlására, melyek Budához közel levén, annak vidékét háborgatták, Ali által fontos okkal rábíratt” [29].

Castaldo császári hadvezér augusztus 16-án arról értesítette Szászsebes melletti táborából Miksa herceget, hogy Achmed pasa seregével a lippai hídon átkelt a Maroson, de még nem tudják biztosan, merre

veszi útját [30]. Ferdinánd király, — miután zsoldos seregét a török a palásti mezőn szétverte, vezérei fogságba estek, megmaradt kevés-számú zsoldosa lázongott, Castaldo beszorult Erdélybe, pénze pedig nem volt —, parancsot adott a főuraknak és nemeseknek, hogy „ne mulasszanak el segítséget nyújtani a megszállás előtt álló Egernek, mivel annak megtartásától függ egész Felső-Magyarország üdve” [31].

*„Uraknak az felföldi vármegyéknek,
Kiráj irata mint jó hiveinek,
Oltalmára gondolnának Egörnek,
Ha kívánnák megmaradtát földöknek”*

(Tinódi: Eger vár viadaljáról való ének).

Két nappal a palásti csatavesztés után Ferdinánd azt írta a haditanács titkárának, hogy a nyitrai püspök, továbbá Balassa János és mások szedjenek össze vagy 600 embert és rendeljék őket Szolnokra és Egerbe. Serédi Györgyöt pedig arra utasította a király, hogy 150 lovas küldjön segítségül Kassáról [32]. Dobó Istvánt folyton biztatta, hogy gyűjti a hadat segítségére. A magyar kamarával augusztus 16-án közölte, hogy Egerbe bizonyos mennyiségű puskaport, ágyút és ólmot küld a vár megerősítésére, s megparancsolta, hogy a pozsonyiak ezeket késedelem nélkül szállítsák Egerbe [33]. Ferdinánd küldött két zászlóalj cseh zsoldost is, de ezek későn indultak és nem tudtak már bejutni a körülvett várba [34].

*„Ő felsége arra igen kész vala,
Az ő kéncset reá sem szánja vala,
De annak módját akkor nem találá,
Mert minden népe késődelmes vala.”*

Így mentegeti a királyt a Ferdinánd-párti Tinódi. Dobó István, miután híre terjedt, hogy a török Szolnok és Eger ostromára készül, levelet írt a királynak és az egri püspöknek, hogy a vész mind közelebb jön. Mivel a 200 lovasból és ugyanannyi gyalogosból álló várőrség a török roppant erejének ellenállni képtelen, a vár védelmi állapotba helyezése sürgős intézkedéseket kíván. A király válaszában bátorító szavak kíséretében segédcsapatok küldését ígerte, s ugyanakkor meghagyta Pethő Gáspár, Zolthay István és Bornemissza Gergely deák hadnagyainak, hogy csapataikkal azonnal vonuljanak be az egri várba. A felvidéki főurakat, vármegyéket és a királyi városokat pedig felszólította, hogy a megígért csapatokat azonnal küldjék Egerbe [35].

Dobónak két felderítője augusztus 20-án azzal a hírrel tért vissza Budáról, hogy a török vagy Szolnok, vagy Eger ellen indul. A várkapitány augusztus 23-án levelet írt testvérének, amely világos bizonyossággal szolgál, hogy Dobó elszánta magát; szembenéz a halállal. „A budai pasa — írja Dobó — vasárnap (augusztus 21.) indította el táborát hadiszereivel Eger, vagy Szolnok megszállására. Ma éjjel vettem levelét király öfelségének, aki már Bécsbe jött, s bátorít minket, hogy a szükséges dolgokban támogatni fog s hamar összeszedett seregével, mely-

nek különböző helyekről megérkezését minden nap és minden órában várja (mert e szavakkal írta öfelseje), nekünk és más híveinek segítségére lesz. Teljesítenünk kell tehát bátor és erős lélekkel Eger vára védelmezését és megtartását, mely teherrel minket a királyi kegyelem halmozott el, ha késő nem lenne..." [36]

Ez a levél úgy állítja elénk Dobót, mint aki egész nagyságában felmérte a közelgő veszélyt. Hivatkozik ugyan a király segítséget ígérő levelére, de maga sem bízik igazán ebben a segítségben. Sejtette, hogy magára lesz hagyatva, s már augusztus 25-én azt írta Castaldonak: „Segedelmet csak istentől várunk, nem az emberektől” [37]. Ennek ellenére készen áll teljesíteni hazafias kötelességgel Eger védelmét, amelyet végeredményben magára hagyott a király.

Mivel Dobó a királyi segítségre nem igen számíthatott, maga kezdett a várórség szaporításáról gondoskodni. Fogadott 88 gyalogot (drabantot), a várnak vidékén lakó lovag-tisztartói közül tízet behívott a várba szolgálatra, kik összesen 46 lovassal vonultak be. A püspökség jószágairól 110 jó puskás paraszt jött be, majd Pethő és Zolthay 40—40 lovassal, Bornemissza Gergely deák 250 gyalogossal érkezett. A sebesültek ellátására bejött négy borbélymester kilenc segéddel, továbbá három lakatos, négy kovács, öt kerékgyártó és ács, kilenc molnár, 14 sütőasszony és újabb 34 paraszt. Jöttek, — ha kis számban is —, a főurak, megyék és a királyi városok csapatai [38].

Az egri várvédők egész létszáma, a munkások, asszonyok és a vár tisztii személyzetével mintegy kétezer főre tehető. Megállapítható, hogy Eger védőinek zöme, az 1 366 főnyi puskás gyalogság és a bejött parasztok a társadalom kizsákmányolt osztályához tartoztak.

*„Itt nem azok laknak, kik harc hírére futókká,
S városokat elhagyván tengőkké váljanak erdön,
Itt sasok és az ölö viadal vad párduci laknak,
Rettentők, mint őseleik Nándornak alatta...”*

(Vörösmarty: Eger).

A király megígérte ugyan, hogy személyesen akar egész erejével szembeszállni a törökkel, de mind ő, mind pedig fia, a trónörökös Miksa herceg, távol maradtak az országtól. Így elmaradt a nemesi felkelés, s elmaradtak a megyei hadak is. Mégsem hiányoztak, akik önként (ultro!) vállalkoztak a veszélyre és bevonultak a várba, a maradék magyar haza megvédésére. „Megértették ugyanis — írja Forgách Ferenc —, hogy ha az elvész, nem lesz más hely, ahol megvessék lábukat és a megmaradt hazát megmenthessék” [39]. Bár Eger várát sorsára hagyta Ferdinánd király, saját tulajdonosa, az egri püspök és káptalan, saját megyéje, annak minden birtokosa és egész köznemesége, de helytállt a hazáját szerető nép.

Achmed pasa nagyvezír és Ali pasa budai helytartó szeptember 2-án Szolnok alatt egyesültek seregeikkel. Hiába kért segítséget a királytól a szolnokai kapitány is, Nyáry Lőrinc. A gyáva spanyol és né-

met császári zsoldosok a hatalmas török sereg láttára annyira megrémültek, hogy szeptember 4-én éjjel a Tiszán át mindnyájan megszöktek a várból [40]. Az idegen zsoldosok pénzért és megélhetésért harcoltak, az egriek azonban otthonukért, családjukért, a maradék hazáért. „Kár Szolnokért — írják Kassáról —, mely nagy veszteség, de elviselhetőbb lesz, ha Eger megmenekül, amelynek megvédésétől függ ennek az egész országrésznek a sorsa” [41].

Szeptember második hetében a Szolnok elestét követő napokban a két török sereg megindult Eger ostromára. Eger védői arra ébredtek, hogy azok, akiktől segítséget vártak, sorsukra hagyták őket. Mekcsei másodkapitány szeptember 6-án hugához írt búcsúlevelében ezeket írja: „minden nap fejünkre várjuk a súlykot, mert immár Szolnokot is megadták az árulók. Immár rajtunk a szer, mert azt nekem hidd: ez az én utolsó levelém...elválik a mi dolgunk tizenötöd napig” [42]. Ebből a levélből az is kiderül, hogy maguk a várkapitányok sem remélték, hogy Eger várát a roppant török sereg ellenében két hétnél tovább tudják tartani, ha királyi felmentő sereg nem érkezik.

A török kezdetben nem sokra becsülte Eger vár védelmi képességét. Diadalmámorában azt képzelte, hogy hatalmas tömegének pusztá megpillantása is lefegyverzi a vár őrségét, s vagy megszöknek, mint a szolnokiak, vagy megadják magukat. Midőn Achmet pasa Tihámérhoz érkezett, innét egy levelet küldött a várba, melyben az őrséget kérés, ígéret és fenyegetés mellett a vár feladására szólította fel. A felhívó levél fenhéjázó modorban szólt a parancsnokokhoz: „hogy a hatalmas Szolimán serege előtt hódoljanak meg, melynek már eddig egymásután meghódolt Temesvár, Lippa, Csanád, Szolnok, a Körös és Maros, a Tisza és Duna közti vidék, úgy Drégely, Szécsény s más várak az Ipoly folyóig. Gondoljátok meg, hogy a leghatalmasabb uralkodónk kegyét úgy fogjátok kiérdemelni, javaitokat és szabadságotokat biztosítani, ha alázatosan meghódoltok. Különben a legyőzhetetlen sereg áldozatául fogtok esni” [43].

Az egri vitézek azonban egymás között közakarattal elvégezték, hogy „várfeladás felől ki csak emlékeznek, vagy fő, vagy község érte megöletnék.” Achmednek ezt a levelét Dobó szeptember 10-én Vass Miklós várbeli apródjával felküldte Bécsbe az egri püspökhöz saját levele kíséretében, melyben értesítette, hogy a török Eger várát megszállotta, s kérte, hogy a leveleket juttassa el a királyhoz és tőle eszközjön ki segítséget. Dobó tevékenysége egyrészt a török rohamok bátor visszaverésére összpontosult, másrészt — már csak a várórség bátorságának s bizalmának a fenntartása érdekében is — az ostrom folyamán a külső segítség, a felmentő sereg kieszközlésére. Ferdinánd azonban csak annyit tett, hogy a felvidéki főurakat s megyéket buzdította, hogy saját érdekükben is siessenek Eger megmentésére. A körülzárt vár kapitányait és védőit pedig kitartásra, állhatatosságra buzdította, és ígérgette a segítséget („ad constantiam hortatur, auxiliumque promittit”) [44].

De hiába fordult a király Móric szász fejedelemhez is, — hivatkozva a szarvaskői várnagy jelentésére, hogy ti. milyen „nagy gondban és ve-

szélyben forgolódnak a védők,” — csak nem tudta rávenni a választót Eger felmentésére [45]. Miksa herceg Rimaszombatnál, Móric szász fejedelem és Bebek Ferenc főkapitány Győrnél meglehetősen számú csapattal táboroztak. Bár a szászsebesi táborból Castaldo szeptember 20-án Móric szász választóhoz írt levelében ugyancsak szükségesnek tartotta, hogy seregével haladék nélkül siessen az ellenségtől ostromlott Egerhez, a halálos veszedelemben forgó egri védők felmentésére meg sem mozdult [46]. Az ország nyugati felében táborozó hadak nem tekintették feladatuknak, hogy elhárítsák az ostromlott várra nehezedő szörnyű veszélyt. Csak akkor volt szándékukban a török feltartóztatása, ha a védelmi vonalat áttörve az osztrák tartományok határához talál közeledni. Castaldo pedig, — aki attól tartott, hogy Eger és Kassa elfoglalásával a török elvágja Erdélyt a királyi Magyarországtól —, szintén vonakodott segítséget nyújtani. Nem szűnt meg panaszkodni, hogy nincs pénze, nem is kap senkitől; éjjel-nappal vigyázni kell, nehogy saját katonái kirabolják. Büntetni sem mer, nehogy még nagyobb csüggedés szállja meg őket. Az éhségtől és hidegtől úgy hullanak katonái, mint a legyek [47]. Október 1-én kelt levelében pedig arról számol be a királynak, hogy a lakosság mindjárt a törökhöz pártolna és ellenük támadna, ha a szászsebesi táborból — felsőbb parancsra — valami biztos helyre vonulna. „A városok nem fogadják be; amelyek tennék is, azok sincsenek megerősítve, élelmiszerekkel ellátva, s a polgárság sem hajlandó ingyen eledelt adni. Mindenki elvesztette reményét a seregben; azt gondolják, hogy a törököt adóval s János Zsigmondnak királyul elismerésével kiengesztelhetik; ebben a reményben tör be Achmát pasa, mert tudja, hogy a nemesség a táborból azonlan szétszalad” [48].

Az egri várőrséget az izzó hazaszereteten és szigorú kötelességérzetten kívül még az a remény is táplálta, hogy a király által ígért segítség előbb-utóbb meg fog érkezni. Vass Miklós várbeli apród még vissza se tért bécsi útjáról, amikor Dobó szeptember 22-én a heves ágyuzáson átesett egri várból Varsányi Imrét útnak indította Szarvaskő várába. Dobó kérésének eleget téve a szarvaskői várnagy levelet írt a megyéknek, városoknak, főuraknak, hogy küldjenek segítséget. Nagy Lukács 24 huszárral egészen Vácig portyázott, de segélyhadra nem akadt és csak nehezen, példátlan vakmerőséggel tudott szeptember 23-án Vass Miklóssal és Varsányi Imrével együtt a török táboron áttörni és a várba visszatérni. De sem a király, sem a püspök levele, amit magukkal hoztak, nem tartalmazott mást a biztatáson, reménykeltésen és a bajban forgolódnókért való imádkozáson kívül [49].

Ferdinánd szeptember 29-én írja Bécsből Móric szász választónak: „Egerről, a törökök elvonulásáról még nincsen biztosabb hírünk, csak az, amit Szarvaskő ura, Zarkhan (Sárkány) Balázs írt, hogy ti. a törökök kissé visszahúzódva hátul táboroznak, és hogy a mieink dacára a heves lövetésnek, férfiasan és vitézül védekeznek” [50]. A király október 3-i levelében pedig arra szólítja fel a szász választót, hogy nyomuljon előre és gondoskodjék arról, hogyan lehetne a törököket Eger alól elűzni [51]. Castaldonak pedig október 8-án azt írja, hogy „két német csapatot küldött, — ha lehetséges bejutnia Egerbe, ellenkező esetben pedig Kassára” [52]. A

király továbbra is igyekezett Eger felmentését szorgalmazni. Október 11-én ismét írt a szász választófejedelemnek, — aki még mindig a Győr melletti táborban állott —, hogy a győri táborot elhagyja és Eger felmentésére sietne, helyesli és reméli, hogy Castaldo sem fog semmit elmulasztani ami a vár megmentésére szolgálna [53]. Ferdinánd október 13-án Bécsből tudatta Castaldoval, hogy a szász választó Győrnél táboroz, miáltal az ellenség kényszerítve van (!) abbahagyni Eger ostromát. „Híre jár, hogy a török egri táborában nagy éhség és döghalál dühöng, s Ahmát és a budai pasa között feszültség állott be, amiért Ahmátnak a budai pasa segélyére kellett mennie.” Majd a király azzal vigasztalja Castaldot, hogy a török már hosszasan nem marad Egernél, „se nektek, sem Erdélynek kárt okozni nem fog, mert egy könnyű lovas csapat az ellenség földjére ütött és Waált felégette” [54].

A király ugyanezen a napon írta Balassa Menyhértnek, hogy a főurakat, s a megyéket azonnal szólítsa fel segítségadásra, s a küldendő fegyvereseket saját csapataival vezesse Eger felmentésére. Másnap, október 14-én maga a király is írt a megyéknek, hogy parancsának, s az országgyűlés rendelkezésének engedve, megmaradásuk érdekében kövessék az ő példáját, ki fegyveres népét már elküldte, s csapataikat Balassa hadával egyesítve Eger felszabadítására siessenek [55]. Felszólításának azonban nem volt semmi foganatja [56]. A Győrnél táborozó császári seregek magatartására jellemző, hogy Móric szász fejedelem még október 15-én is arról tudakozódik Bebek Ferenchez intézett levelében, hogy „mennyien vannak az ostromló törökök, mi a tervük, hogy állanak az ostromlott várbeliék?” [57] A király október 22-én Castaldonak írt levelében nem tartja a szász választó seregét elég számosnak arra, hogy az ellenséggel diadalmasan megmérkőzhessék. Ezért jobbnak véli, ha „folytonos excursiókkal fárasztja az ellenséget”. Azt hiszi, hogy a választó ezzel Eger ostromával felhagyni kényszeríti a törököt. De más részről azt sem tartja helyesnek a király, ha Castaldo most Erdélyből kijöjjön [58]. A helytartótanács még október 23-án sem tudta, hogy mi történt Egerben, mert e napon kelt levelében azt tanácsolja Nádasdy Tamás főkapitánynak, hogy Kassán kellene a könnyű lovasságot összpontosítani és innen intézni Eger felé a felmentő támadást [59].

De az ilyesfajta üres tervezgetések és intézkedések már elkéstek és szükségtelennek bizonyultak. Az ostromló török sereg 38 napi kemény ostrom után, október 18-án eltakarodott Eger alól, miközben Bécs részvét nélkül szemlélte a vár sorsát.

*„Es Eger áll, többé meg nem kísértve töröktől,
Omladozott kövein vérengző férfiak ülnek:
Ők tarták meg Egert, s ez vala sasfészke Dobónak.”*

(Vörösmarty: Eger).

Eger várát a hazáját szerető nép tartotta meg. Ferdinánd király csak október 31-én kelt levelében közölte a szász fejedelemmel, hogy a török elvonult Eger alól: Achmed pasa Szeged, Ali budai pasa pedig Buda felé indította el seregét [60]. A bécsi hadvezetés azonban nem vállalkozott a

vár alól szégyenszemre elkullógó, megvert ellenség üldözésére és megsemmisítésére. Pedig október 23-i levelében Castaldo is felhívta a király figyelmét, „hagyja meg felséged a szász választónak, hogy mielőtt elvonulna a török Eger alól, induljon üldözésére” [61]. Amikor Móric, a győri tábor fővezére értesült a török sereg elvonulásáról, ahelyett, hogy pihent hadaival Ali fáradt és megcsappant seregét megtámadta volna, szétbocsátotta csapatait.

A Habsburg király Egernek is a „védőbástya” szerepét juttatta az örökös tartományok megmentésének szolgálatában. A végvárok fenntartása, a török támadás megállítása a végvári katonaság hősi helytállásának és a dolgozó nép erőfeszítésének köszönhető. A végvári harcokban a magyar és szomszéd népek sikeres és eredményes önvédelmi harcat kell látnunk, amely megmentette az országot a töröktől való elnyeléstől. Eger sikeres védelmével a török terjeszkedés nem állt meg, de a királytól, egyházi és világi uraktól magukra hagyott egrieknek kiemelkedő részük van abban, hogy a többévtizedes küzdelem végül a töröktől megállította. Vagy ahogy Tinódi megfogalmazza:

„Sok jó adassék memből vitézöknek,
Kiktül megtartaték vára Egörnek,
Rabságtul maradta ez földi népnek,
Bora, kenyere hegyeknek, völgyeknek.”

J E G Y Z E T E K

- [1] Eger vár védelmét tárgyaló munkák: *Gorové László*: Eger városának története, Eger, 1876., *Gyárfás István*: Dobó István Egerben, Bp., 1879. *Balogh János*: Egervár története, 1881., *Szederkényi Nándor*: Heves vármegye története, II. köt. Eger, 1890., *Gömöry Gusztáv*: Eger ostroma 1552-ben, Hadtörténelmi Közlemények, 1890., 613—635. l., *Türk Frigyes*: Eger vára, Eger, 1906., *Nagy Béni*: Eger ostroma 1552-ben, Békefi-Emlékkönyv, Bp., 1912., 238—277. l., *Pataki Vidor*: Az egri vár élete, Eger, 1934., *Soós Imre—Szántó Imre*: Egervár védelme 1552-ben, Bp., 1952.
- [2] Magyarország története 1526—1790., Bp., 1958, 21—22. l.
- [3] *Fraknói Vilmos*: Magyar Országgyűlési Emlékek, (1546—1556.), III. köt., Bp. 1876., 336. sköv. l., Gyárfás, Dobó István Egerben 58. l.
- [4] *Szalay László*: Magyarország története, Lipcse, 1854., Id.: Bucholtz, Urkundenbuch, VII. köt. 295., 309. l.
- [5] *Horváth Mihály*: Magyarország történelme, Pest, 1861., III. köt. 206. l. *Kropf Lajos*: Castaldo Erdélyben, Hadtörténelmi Közlemények, 1895.
- [6] *Géresi Kálmán*: A gróf Károlyi-család oklevéltára, III. köt. Bp., 1885., CLXI. sz.
- [7] Bécs, Kriegs-Archiv. Feldakten, 1552. Fasc. 3., p. 1. — 1552. márc. 1. Itt mondog hálás köszönetet Iványi Béla kartársnak, aki volt szíves a bécsi levéltárakban gyűjtött anyagából az egri várra vonatkozó adatokat rendelkezésemre bocsátani.
- [8] *Czimer Károly*: A szegedi veszedelem, Hadtörténelmi Közlemények, 1891., *Kropf Lajos*: Hadtörténelmi Közlemények, 1896., 106—112. l.
- [9] *Fraknói*, MOE III. 336., 358. l., Gyárfás, Dobó István 58. l.
- [10] Pataki: Az egri vár élete, 1934., Soós—Szántó: Eger vár védelme 22. l.
- [11] Millenáris történet. V. kötet 318. l.
- [12] Gyárfás, Dobó István 58. l.
- [13]. Ugyanott 59 l.

- [14] *Czimer Károly*: Temesvár megvétele 1551—1552., *Hadtörténelmi Közlemények*, 1893., 308—376. l., Millenáris történet. V. köt. 322. l.
- [15] Gyárfás, Dobó István 59. l.
- [16] *Istvánffy Miklós*: Regni Hungarici Historia, Köln, 1685., 219. l. *Ghymesí Forgách Ferenc*: Magyar Históriaja, Pest, 1866., 48., 45—53. l., *Demkó Kálmán*: Magyarország hadi ereje a XVI. században. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1917., 8—9. l.
- [17] Brüsszeli okt. II. 333—350. l., Id.: Gyárfás, Dobó István 60. l.
- [18] Marczali, Regesták, *Történelmi Tár*, 1878.
- [19] Bécs, Kriegs-Archiv, Feldakten, 1552. Fasc. 6. p. 35. — 1552. jún. 15., Ugyanott Fasc. 6. p. 46. — 1552. jún. 22.
- [20] Ugyanott, Feldakten, 1552. Fasc. 6. p. 59. — 1552. jún. 22.
- [21] Ugyanott, Feldakten, Fasc. 6. p. 61. — 1552. jún. 24.
- [22] *Acsády Ignác*: Drégely és hőse, Századok, 1887., 36—47. l., Millenáris történet, V. köt. 322—324. l., A Szondyról és Drégely ostromáról ismert adatokat összeállította 1886-ban Pongrácz Lajos: Szondy Albuma.
- [23] Fraknói, MOE III. 383—385. l., Gyárfás, Dobó István 61. l., Soós—Szántó: Eger vár védelme 33—34. l.
- [24] Soós—Szántó, Eger vár védelme 33—34. l.
- [25] Bécs, Staats-Archiv, Ungarn. Allg. Act. 66. cs. — 1552. júl. 8., júl. 19.
- [26] Gyárfás, Dobó István 61. l.
- [27] *Matunák Mihály*: A palásti csata, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1910., 244—248. l., Gyárfás, Dobó István 62. l., Soós—Szántó, Eger vár védelme 25. l.
- [28] *Barabás Samu*: Erdély történetére vonatkozó regesták, *Történelmi Tár*, 1892., 287. l., 261. sz.
- [29] *Istvánffy Miklós*: Magyarország története 1490—1606. Ford.: Vidovich György, Debrecen, 1868. 381. l.
- [30] Bécs, Staats-Archiv, Ungarn. Allg. Act. 66. cs. — 1552. aug. 16.
- [31] *Istvánffy*, Regni Hungarici Historia, Köln, 1685., 219. l.
- [32] Bécs, Kriegs-Archiv, Feldakten, 1552. Fasc. 8. p. 38. — 1552. aug. 13.
- [33] Országos Levéltár, Benign. Resol. IV. 87b. — 1552. aug. 16.
- [34] Bécs, Kriegs-Archiv, Feldakten, 1552. Fasc. 8. p. 57. — 1552. aug. 22. Ugyanott, Fasc. 9. p. 16. — 1552. szept. 4. Uo. Fasc. 9. p. 35. — 1552. szept. 18.
- [35] Ghymesí Forgách Ferenc, Magyar Históriaja, Pest, 1866, 57. l.
- [36] Gyárfás, Dobó István 63. l.
- [37] Millenáris történet. V. köt. 324. l.
- [38] Soós—Szántó: Eger vár védelme. 28—38. l.
- [39] Ghymesí Forgách Ferenc, Magyar Históriaja, Pest 1866., 57. l.
- [40] *Illéssy János*: Adatok a szolnoki vár építéséhez és első ostromához, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1893., *Szendrei János*: Szolnok eleste 1552-ben, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1899., 125—140. l.
- [41] Bécs, Staats-Archiv, Ungarn, Allg. Act. 67. cs. — 1552. szept. 7., „... sed et tolerabiliter erit servata Agria, in cuius defensione omnium partium istarum defensio continetur.”
- [42] Pataki, Az egri vár élete 65—66. l.
- [43] *Istvánffy*, Magyarország története, Ford.: Vidovich György, 383. l.
- [44] Pray, Tom. 16. p. 276., II.: Gyárfás, Dobó István 66. l.
- [45] Bécs, Kriegs-Archiv, Feldakten, 1552. Fasc. 10. p. 8. — 1552. okt. 3.
- [46] Barabás, *Történelmi Tár*, 1892. 480—481. l.
- [47] Barabás, *Történelmi Tár*, 1892., 481., 482—83., 487. l.
- [48] Ugyanott 483. l.
- [49] Gyárfás, Dobó István 74. l.
- [50] Gömör, Eger ostroma 627. l.
- [51] Ugyanott.
- [52] Barabás, *Történelmi Tár*, 1892. 484. l.
- [53] Barabás, *Történelmi Tár*, 1892., 485. l., Gömör, Eger ostroma 628. l.
- [54] Barabás, *Történelmi Tár*, 1892. 486. l.
- [55] Gyárfás, Dobó István 74. l., Gömör, Eger ostroma 630. l.

- [56] Pray, Epist. Proc. II. 331—333. I. Ungnád János levele Nádasdy Tamáshoz, 1552. okt. 10., Győr. „... Ceterum multi varii sermones hinc inde publicantur, quod Hungari, praesertim Spectabilis et Magnifica Dominatio vestra et alii, quos vulgus tantis in rebus observare solet, huic expeditioni, quae causa tuendae regni Hungariae coronae potissimum suscepta est, adesse tantopere tardant.”
- [57] Pray, Epist. Proc. II. 334. I. A szász választó levele Bebek Ferenchez, 1552. okt. 15. „... quantus sit Turcorum numerus sub Agria, et quid hactenus ibidem effecerunt, quamdiu sub ea perseverare... quid denique de obsessis in Agria sperandum sit...”
- [58] Barabás, Történelmi Tár, 1892, 487—488. I.
- [59] Pray, Epist. Proc. II. 335—338. I. A helytartótanács levele Nádasdy Tamáshoz, 1552. október 23.
- [60] Bécs, Kriegs-Archiv, Feldakten, 1552. Fasc. 10. p. 50. — Ebersdorf, 1552. okt. 31.
- [61] Barabás, Történelmi Tár, 1892. 488—489. I.